

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
<http://ageconsearch.umn.edu>
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

3. konferenca DAES

Slovenija v EU - izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje

Moravske Toplice
10.-11. november 2005

Slovenija v EU - izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje

Uredil:

doc. dr. Stane Kavčič

Programski odbor:

dr. Emil Erjavec (predsednik), dr. Andrej Udovč (namestnik), dr. Miroslav Rednak, dr. Stane Kavčič, dr. Luka Juvančič, dr. Aleš Kuhar, mag. Neva Pajntar, dr. Jernej Turk, Tone Perpar, Martin Nose.

Izdajatelj:

Društvo agrarnih ekonomistov - DAES; zanj Miroslav Rednak

Prelom in priprava za tisk:

dr. Stane Kavčič, mag. Ajda Kermauner Kavčič

Oblikovanje naslovnice:

Grega Kropivnik

Tisk:

Tiskarna Pleško d.o.o.

1. izdaja

Naklada 400 izvodov

Domžale, 2006

Prispevki so recenzirani. Za jezikovno pravilnost in vsebino odgovarjajo avtorji.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

338.43(497.4)(063)

63(497.4):339.923:061.1EU(063)

DRUŠTVO agrarnih ekonomistov Slovenije. Konferenca (3 ; 2005 ;
Moravske Toplice)

Slovenija v EU - izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje /
3. konferenca DAES, Moravske Toplice, 10.-11. november 2005 ;
[uredil Stane Kavčič]. - 1. izd. - Ljubljana : Društvo agrarnih
ekonomistov Slovenije - DAES, 2006

ISBN 961-91094-2-2

1. Gl. stv. nasl. 2. Kavčič, Stane, 1966-
224538368

IV. Trženje

DEJAVNIKI PREHRANJEVANJA ZUNAJ GOSPODINJSTVA

Dejan ČURK^a, Aleš KUCHAR^b

IZVLEČEK

V razvitih državah, ki že daljše obdobje proučujejo prehranske navade prebivalstva, so prišli do nekaterih zanimivih ugotovitev. Ena izmed teh je povečana pogostnost prehranjevanja zunaj gospodinjstva, kar naj bi bila tudi posledica sprememb oziroma vpliva demografskih in socioekonomskih značilnosti potrošnika (gospodinjstva). V Sloveniji je prehranjevanje zunaj gospodinjstva še dokaj neraziskan pojem, zato je namen te študije ocena prehranjevanja zunaj gospodinjstva v Sloveniji na podlagi Ankete o porabi v gospodinjstvih, v tujini najbolj pogosto uporabljen vir informacij za tovrstne analize. Naša študija je pokazala podobne tendence prehranjevanja zunaj gospodinjstva kot v tujini, razen v primeru netradicionalnih gospodinjstev (samska, dvočlanska). Slednja namenijo manj za prehranjevanje zunaj gospodinjstva v primerjavi z ostalimi veččlanskimi gospodinjstvi, če jih primerjamo z gospodinjstvi v tujih razvitih državah.

DETERMINANTS OF FOOD AWAY FROM HOME

ABSTRACT

Developed countries have been researching food expenditure patterns of population for a longer period of time. They found out that importance of food away from home (FAFH) was growing. The latter was mostly a result of development or influence of demographic and socioeconomic characteristics of a consumer (household). In Slovenia there are none or rather few studies about FAFH. Therefore the object of this study is to estimate FAFH in Slovenia with Household budget survey, the most commonly used data set in this kind of analysis. Our research showed similar tendencies of FAFH, compared with developed countries. The only exception were nontraditional households (single or two-member). Nontraditional slovenian households purchase less of FAFH than other households (more than two-member), in comparison with households in developed countries.

1 Uvod

Zadnjih dvajset let razvite države poročajo o zmanjševanju deleža izdatkov za prehranjevanje v gospodinjstvu v strukturi skupne potrošnje hrane in pijače gospodinjstev. Obratno se pomembnost drugega dela - prehranjevanja zunaj gospodinjstva znotraj teh izdatkov gospodinjstva povečuje. Za leto 1999 je bil v ZDA delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva v celotni potrošnji hrane in pijače ocenjen na približno 47,5 % (Kim, 2002, str. 5), v Južni Koreji pa za leto 2002 39,0 % (Ham s sod., 2004, str. 364). Torej se je v ZDA delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva zelo približal deležu

^a Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 17, 1000 Ljubljana; curk.dejan@gmail.com

^b Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za zootehniko, Katedra za agrarno ekonomiko, politikok in pravo, Groblje 3, 1230 Domžale; ales.kuhar@bfro.uni-lj.si

hrane in pijače, porabljene doma oz. v gospodinjstvu. V evropskih državah so te številke nekoliko nižje in se od države do države razlikujejo. Grčija je s 24,4 % (1994) ena od držav z višjim deležem prehranjevanja zunaj gospodinjstva (Mihalopoulos in Demoussis, 2001, str. 1), medtem ko je v Italiji ta delež v letu 1996 znašal le 16,4 % (Montini, 2001, str. 3). Navkljub nižjemu deležu proti ZDA se je tudi v Evropi pomen prehranjevanja zunaj gospodinjstva povečal.

Prehranjevanje zunaj gospodinjstva torej predstavlja vse bolj pomemben del izdatkov potrošnika oz. gospodinjstva. Širok razpon ponudnikov, kot so restavracije, prodajalne hitre prehrane, bari, kavarne, prodajni avtomati itn., tekmujejo za vsak potrošnikov denar namenjen prehranjevanju zunaj gospodinjstva (Stewart s sod., 2004, str. 1). Zaradi tega imajo spremembe pri obnašanju potrošnikov velik vpliv na prehransko industrijo in velik pomen za raziskovalce in gospodarstvenike. Prav zato je identifikacija faktorjev oz. spremenljivk in njihov vpliv na spremembe obnašanja potrošnika zelo pomemben za boljše razumevanje tovrstnega prehranjevanja.

2 Prehranjevanje zunaj gospodinjstva

Pri zadovoljevanju potrebe po hrani in pijači imajo potrošniki dve osnovni možnosti. Prva je kupovanje hrane in pijače v trgovinah za potrošnjo doma, druga opcija je prehranjevanje zunaj gospodinjstva. Zaradi tehnološkega razvoja in prilagajanja novim zahtevam strank meja med obema opcijama ni natančno definirana. Ločevanje postaja oteženo tudi zaradi naslednjih razlogov (Eastham s sod., 2001, str. 6-7):

- a) spremembe pri obdelavi in pakiranju hrane (razvoj vakuumskega pakiranja sendvičev omogoča prodajo le-teh v trgovinah in v gostinskih obratih);
- b) operater (pogostokrat se restavracije s hitro postrežbo smatrajo s strani javnosti za gostinske objekte, vendar se imajo njihovi operaterji za maloprodajne trgovce);
- c) lokacija (posamezni trgovci so locirani blizu gostinskih objektov kot alternativa hrane za hitro potrošnjo);
- d) navzkrižni interesi (trgovine in hoteli vse več investirajo v storitev postrežbe hrane ter s tem dlje zadržujejo stranke v njihovem prostoru oz. boljše zadovoljujejo njihove potrebe);
- e) koncerni (nekatera podjetja nudijo trgovske in gostinske storitve hkrati).

V literaturi enotne definicije pojma prehranjevanja zunaj gospodinjstva nismo zasledili. Definicije so si po opredelitvi obsega ponudnikov prehranjevanja zunaj gospodinjstva podobne, posamezna odstopanja pa obstajajo zaradi različnih namenov oz. predmetov posameznih raziskav o prehranjevanju zunaj gospodinjstva.

Evropski statistični urad (EUROSTAT) priporoča, naj države EU sledijo opredelitvi prehranjevanja zunaj gospodinjstva po Klasifikaciji osebne porabe po namenu, prilagojeno potrebam Ankete o porabi v gospodinjstvih (COICOP-HBS); s »catering« storitvami (hrana in pijača), naj bi bili potrošniki preskrbljeni znotraj naslednjih objektov (Household budget surveys in the EU, 2003, str. 203):

- a) restavracij;
- b) kavarn, barov, nočnih klubov in podobno;
- c) objektov, ki ponujajo rekreacijske storitve, kulturno in športno udejstvovanje (gledališča, kinematografi, športni kompleksi, muzeji, itn.);
- d) javnih transportov (vlaki, ladje, letala), razen v primeru obroka, ki je že všteti v ceno vozovnice;
- e) menz v šolskem, delovnem in vojaškem sektorju.

Prav tako naj bi bila vključena prodaja hrane in pijače s strani:

- a) uličnih prodajalcev (kioskov);
- b) prodajnih avtomatov;
- c) dostave na dom;
- d) »catering« storitev restavracij zunaj njihovih prostorov.

Trg storitev prehranjevanja zunaj gospodinjstva lahko razčlenimo na več načinov. Najbolj tradicionalna delitev razlikuje dobičkovni sektor ter stroškovni sektor. Prvi vključuje dobičkovno orientirane ustanove, kot so restavracije (tudi tiste v hotelu), prodajalne hitre prehrane, kavarne in bare. Medtem ko preskrbljeni obroki znotraj izobraževalnega, zdravstvenega, poslovnega (industrijskega) in vojaškega sektorja sestavljajo stroškovni sektor (UK Foodservice Market Overview, 2004). Po kriteriju vrednosti prodaje je navadno na ravni države večji dobičkovni sektor.

3 Spremenljivke prehranjevanja zunaj gospodinjstva

V večini analiz oz. študij o prehranjevanju zunaj gospodinjstva se kot osnova za identifikacijo pojasnevalnih spremenljivk uporablja »teorija gospodinjske proizvodnje«. Slednja temelji na trditvi, da stroški, ki nastanejo pri potrošnji, vključujejo tako cene, kot tudi čas, ki se porabi za pripravo obroka, za sam obrok in za pospravljanje po obroku. Gospodinjstvo se tako mora odločiti, ali bo porabilo ves čas, ki je potreben za posamezen obrok, ali pa bo kupilo oz. najelo storitve, kot je npr. dostava na dom in tako prihranilo na posameznih aspektih časa, potrebnega za celotno pripravo obroka (Stewart in Yen, 2004, str. 646). Torej teorija gospodinjske proizvodnje predpostavlja popolno tržno substitucijo med pripravo obroka doma in prehranjevanjem zunaj doma (Kim, 2002, str. 28). Optimalna odločitev gospodinjstva, kako bo potrošila svoj denar za hrano, pa je odvisna od več faktorjev.

V nadaljevanju opisane spremenljivke se največkrat omenjajo v tujih študijah o prehranjevanju zunaj gospodinjstva:

- a) demografske in socioekonomske spremenljivke: starost, spol, dohodek, poklic, izobrazba, struktura gospodinjstva;
- b) sociokulturne spremenljivke: etnične subkulture;
- c) geografske spremenljivke.

Potrebno je še pripomniti, da v študijah o prehranjevanju zunaj gospodinjstva določene spremenljivke odražajo karakteristike nosilca gospodinjstva (starost, spol, poklic, izobrazba), medtem ko druge odražajo značilnost celotnega gospodinjstva.

3.1 Starost

Tuje študije, katerih predmet raziskave je bila omenjena spremenljivka, kažejo, da naj bi delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva s starostjo referenčne osebe (nosilca gospodinjstva) bolj ali manj upadal, tako da gospodinjstva z najmlajšim nosilcem gospodinjstva (v nadaljevanju NG) namenjajo največji delež svojega proračuna za hrano zunaj gospodinjstva, predvsem na račun obiska barov in prodajaln hitre prehrane. Potrebno pa je opozoriti, da če bi gledali skupni znesek, ki se namenja prehranjevanju zunaj gospodinjstva oz. tržni delež na trgu potrošnje prehranjevanja zunaj gospodinjstva, bi bila na prvem mestu generacija od 35 do 54 let (največja kupna moč). Očitno najmlajša generacija NG nameni velik delež svojega razpoložljivega dohodka prehranjevanju zunaj gospodinjstva, ker si to lahko privoščijo, saj jih večina še stanuje pri starših. Eden od razlogov so lahko tudi boljše kuharske veščine NG. Starejši NG naj bi z leti učenja imeli boljše kuharske veščine in s tem manj potrošili na prehranjevanje zunaj gospodinjstva (Stewart in Yen, 2004, str. 648).

3.2 Spol

Le redke študije omenjajo razliko pri prehranjevanju zunaj gospodinjstva med moškim in ženskim spolom NG (Kim, 2002, str. 44). Če pa se omenja razlika, je v prid moškega spola. Eden od vzrokov bi bil lahko, da so ženske tradicionalno bolj zdravstveno ozaveščene, tudi kar se tiče prehrane. Čeprav se v zadnjih letih situacija izboljšuje (vse večja ponudba zdrave prehrane), še vedno velja prehranjevanje zunaj gospodinjstva za bolj ali manj »nezdrav« način prehranjevanja.

3.3 Dohodek, poklic, izobrazba

Nedvomno je rast dohodka ter življenjskega standarda zelo povezana z rastjo trga prehranjevanja zunaj gospodinjstva konec 20. in začetek 21. stoletja. Dohodek, izobrazba in poklic so med seboj zelo povezane spremenljivke, zato je tudi njihov vpliv na prehranjevanje zunaj gospodinjstva podoben. Po tujih študijah namreč gospodinjstva z višjim dohodkom navadno večajo delež namenjen prehranjevanju zunaj gospodinjstva. V podobnem smislu to velja za višjo raven izobrazbe NG, medtem ko najvišji delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva dosegajo gospodinjstva z NG, ki imajo bolj ugledne poklice (beli ovratniki). Velikokrat se omenjajo tudi samozaposleni oz. samostojni podjetniki. Tudi ti presegajo povprečje porabe za prehranjevanje zunaj gospodinjstva. Poudarja se daljši delovnik žensk, ki so še vedno v večini glavni nakupovalec gospodinjstva. Daljši delovni čas pozitivno vpliva predvsem na obisk prodajaln hitre prehrane oz. obratov prehranjevanja zunaj gospodinjstva, ki prihranijo čas (Stewart in Yen, 2004, str. 648).

3.4 Struktura gospodinjstva

Struktura gospodinjstva je zelo kompleksna spremenljivka, kombinirana iz več drugih spremenljivk. Seveda velikost gospodinjstev pozitivno vpliva na prehranjevanje zunaj gospodinjstva, če gledamo celoten znesek, ki ga posamezno gospodinjstvo nameni za prehranjevanje zunaj gospodinjstva. Na drugi strani je več tujih študij pokazalo, da naj bi manjša gospodinjstva imela najvišji znesek namenjen za prehranjevanje zunaj gospodinjstva na osebo. Prav tako je delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva najvišji pri eno- in dvočlanskih gospodinjstvih in potem počasi upada. Večjim gospodinjstvom naj bi se zaradi ekonomije obsega bolj splačalo prehranjevati doma (Kim, 2002, str. 41). Več študij je pokazalo, da število otrok pozitivno vpliva na prehranjevanje zunaj gospodinjstva, pri čemer je večja verjetnost PZG pri starejših otrocih (Kim, 2002, str. 10).

3.5 Etnične subkulture

Prehranjevanje zunaj gospodinjstva znotraj različnih subkultur se navadno raziskuje v bolj rasno heterogenih državah, kot so ZDA, kjer je opazna razlika med belci kot največjimi potrošniki prehranjevanja zunaj gospodinjstva in ostalimi rasami, predvsem če jih primerjamo s temnopoltimi (Kim, 2002, str. 45).

3.6 Geografske spremenljivke

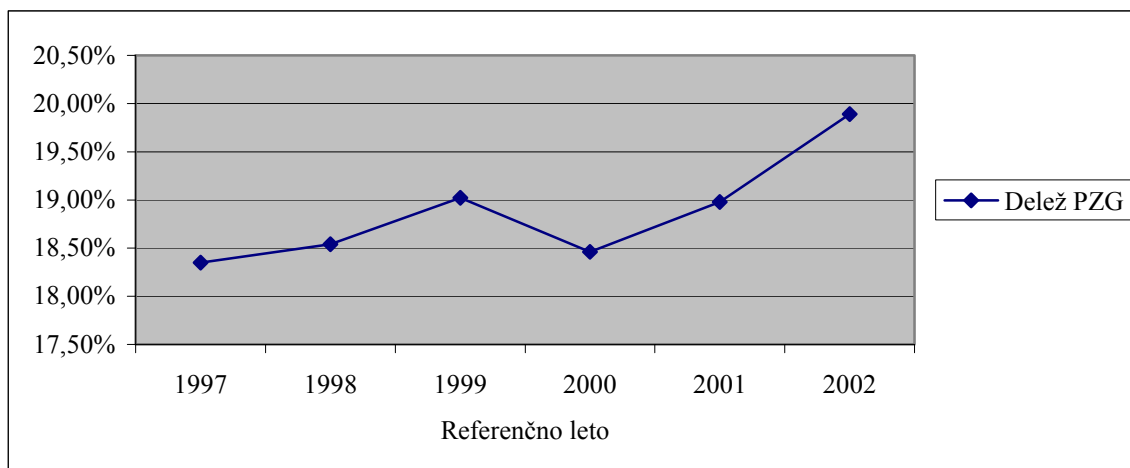
Študije so potrdile, da je prehranjevanje zunaj gospodinjstva navadno bolj domena razvitejših delov države. Prav tako je višji delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva opazen v urbanih kot v ruralnih področjih, predvsem zaradi omejenega dostopa in višjih cen (manjša konkurenca) v ruralnih naseljih (Mihalopoulos in Demoussis, 2001, str. 10).

4 Prehranjevanje zunaj gospodinjstva v Sloveniji

Cilj raziskave je predstaviti prehranjevanje zunaj gospodinjstva v Sloveniji z ustreznim virom informacij, ki je v našem primeru slovenska Anketa o porabi v gospodinjstvih (v

nadaljevanju APG). APG je statistično raziskovanje, v katerem se anketirance sprašuje o njihovih izdatkih, dohodkih ter drugih elementih življenjske ravni v zadnjih 12 mesecih (Žnidaršič s sod., 1999, str. 4). Enota opazovanja je izbrano samsko ali veččlansko gospodinjstvo. Iz APG zbrani podatki za leto 2001 so bili obdelani s programskim paketom Microsoft Excel XP Professional. Analiza podatkov pa je predstavljena s pomočjo preglednic, katerim sledijo predstavitve ter obrazložitve dobljenih rezultatov. Analiza podatkov je bila tudi temelj za primerjavo z ugotovitvami tujih študij in za oceno prehranjevanja zunaj gospodinjstva v prihodnosti.

V razvitejših evropskih državah obstajajo podatki o gibanju deleža izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva na ravni države proti koncu 20. st. Zato bomo tudi mi skušali najprej oceniti gibanje deleža izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva zadnjih nekaj let na ravni Slovenije. V Sloveniji sicer poteka anketiranje na podlagi APG že od leta 1983, vendar so se zbirali le nekateri najosnovnejši podatki o gospodinjstvih, ki niso vključevali prehranjevanja zunaj gospodinjstva. Izdatki za prehranjevanje zunaj gospodinjstva so se začeli zbirati po mednarodno primerljivi metodologiji šele leta 1997. Tedaj se je APG vsebinsko in po načinu izvedbe spremenila in je bila prilagojena priporočilom Eurostata (Življenjska raven. Statistične informacije, 2004, str. 5).

Slika 1: Gibanje deleža izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva (Delež PZG) v Sloveniji med leti 1997-2002 (Interno gradivo SURS, 2005; Lastni izračuni, 2005)

Delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva na ravni države Slovenije smo prikazali od leta 1997 na podlagi ocene Sursa o porabljenih denarnih sredstvih vseh gospodinjstev v Sloveniji (Priloga 1). Delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva je porasel od 18,35 % (1997) na 19,89 % (2002). Manjši padec je viden le v letu 2000 (18,46 %), kar je mogoče posledica uvedbe davka na dodano vrednost leta 1999. Torej se Slovenija po višini deleža izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva na ravni države ne razlikuje veliko od že dveh omenjenih evropskih držav (Grčija, Italija).

4.1 Analiza podatkov

Analiza obnašanja gospodinjstev po njihovih značilnostih (spremenljivkah) se nanaša na obdobje 2000-2002 in je statična. Vzorci APG treh zaporednih let so združeni, pri čemer je bilo anketiranih 3816 gospodinjstev. Podatki so preračunani na srednje leto (2001), ki je uporabljeno kot referenčno leto. SURS namreč pri obdelavi podatkov APG uporablja t.i. skandinavski model; rezultate ankete objavlja vsako leto posebej kot letno povprečje, nato pa jih združi v vzorce treh zaporednih let (Tršelič, 2001, str. 20).

Na podlagi podatkov APG 2001 smo izračunali delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva v skupni potrošnji hrane in pijače (tudi alkoholne) vsakega gospodinjstva v izbranem vzorcu. Za delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva smo se odločili, ker se v tujih študijah največkrat uporablja kot pokazatelj stanja prehranjevanja zunaj gospodinjstva v določeni državi. Nato smo vključili v analizo spremenljivke, ki so bile v tujih študijah največkrat vštete pri analizi prehranjevanja zunaj gospodinjstva posamezne države, in opazovali delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva (povprečje) pri različnih segmentih (značilnostih) posamezne spremenljivke. Na koncu smo še primerjali izsledke naše analize z ugotovitvami tujih študij.

Starost NG

Preglednica 1: Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva pri posameznih starostnih razredih NG, 2001 (APG 2001, 2004; Lastni izračuni, 2005)

Starost NG	Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva (v %)
Pod 25	21,31 %
25-34	20,51 %
35-44	20,74 %
45-54	18,09 %
55-64	11,87 %
65 ali več	8,76 %

V Sloveniji imajo najvišji povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva gospodinjstva z najmlajšim NG (21,31 %). Tesno mu sledijo gospodinjstva z NG med 35 in 44 letom (20,74 %) in z NG med 25 in 34 letom (20,51 %). Po dopolnjenem 45 letu pa je viden upad deleža namenjenega za prehranjevanje zunaj gospodinjstva. NG med 45 in 54 letom namreč namenijo povprečno 18,09 % za prehranjevanje zunaj gospodinjstva, medtem ko NG med 55 in 64 letom namenijo povprečno 11,87 %. Najnižji povprečni delež imajo gospodinjstva z najstarejšim NG (8,76 %). Torej v Sloveniji delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva bolj ali manj upada s starostjo NG. Manjše odstopanje kaže le segment NG med 35 in 44 letom, torej mlajša skupina »baby boom« generacije (35-45 let), ki še vedno določen del proračuna nameni zabavi za razliko od starejše skupine.

Spol samskega gospodinjstva

Pokazalo se je, da moška samska gospodinjstva namenijo povprečno višji delež (20,95 %) kot pa ženska (8,91 %), kar je lahko posledica boljših kuharskih veščin žensk oz. večje pozornosti zdravstvenemu vidiku prehranjevanja.

Preglednica 2: Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva pri posameznem spolu samskega gospodinjstva, 2001 (APG 2001, 2004; Lastni izračuni, 2005)

Spol gospodinjstva	Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva (v %)
Moški	20,95 %
Ženski	8,91 %

Dosežena stopnja izobrazbe NG

Preglednica 3: Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva pri doseženi stopnji izobrazbe NG, 2001 (APG 2001, 2004; Lastni izračuni, 2005)

Dosežena stopnja izobrazbe NG	Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva (v %)
Brez osnovne šole	7,21 %
Osnovna šola	11,59 %
Srednja šola	16,51 %
Višja šola	20,45 %
Visoka/univerzitetna	23,68 %
Spec./ mag./dr.	29,92 %

Stopnja izobrazbe NG je zelo pomembna pri višini deleža namenjenega prehranjevanju zunaj gospodinjstva. V Sloveniji imajo najvišji povprečni delež (29,92 %) gospodinjstva z NG s specializacijo, magisterijem oz. doktoratom. Relativno blizu so si NG z visoko oz. univerzitetno izobrazbo (23,68 %) in višješolsko izobrazbo (20,45 %). Manj namenijo NG s srednješolsko (16,51 %) in osnovnošolsko (11,59 %) izobrazbo, medtem ko NG brez končane osnovne šole namenijo najmanj za prehranjevanje zunaj gospodinjstva (7,21 %). Torej z višjo izobrazbo NG raste tudi povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva.

Formalni status NG

Najvišji povprečni delež (24,34 %) dosegajo slovenska gospodinjstva z NG, ki opravljajo druge oblike dela, kot so dela po avtorski pogodbi, po pogodbi o delu ter za neposredno plačilo. Tem sledijo samozaposleni (22,03 %). Zanimivo je, da imajo brezposelni višji povprečni delež (12,45 %) kot upokojenci (9,63 %), kar še enkrat dokazuje, da delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva s starostjo NG pada. Zaposleni namenjajo povprečno 20,14 %. Podoben povprečni delež mu namenjajo pomagajoči družinski člani (17,18 %) in NG, ki se še šolajo oz. študirajo (17,43 %). Gospodinjstvo namenijo za prehranjevanje zunaj gospodinjstva povprečno 15,36 %.

Preglednica 4: Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva pri različnem formalnem statusu NG, 2001 (APG 2001, 2004; Lastni izračuni, 2005)

Formalni status NG	Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva (v %)
Zaposlen-a	20,14 %
Samozaposlen-a	22,03 %
Pomagajoči družinski član	17,18 %
Druge oblike dela	24,34 %
Brezposeln-a	12,45 %
Upokojenec-ka	9,63 %
Učenec, dijak, študent	17,43 %
Gospodinja	15,36 %

Dohodek gospodinjstva

Preglednica 5: Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva pri posameznih dohodkovnih razredih gospodinjstev (dohodek na člana gospodinjstva), 2001 (APG 2001, 2004; Lastni izračuni, 2005)

Letni dohodek na člana gospodinjstva (v milijonih SIT)	Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva (v %)
Do 0,5	10,01 %
0,5-1	14,23 %
1-1,5	16,02 %
1,5-2	20,09 %
2 ali več	23,74 %

Slovenska gospodinjstva z najvišjim letnim dohodkom na člana gospodinjstva (najmanj 2 milijona SIT) imajo najvišji povprečni delež (23,74 %). Visoki dohodkovni razred (1,5-2 milijona SIT) nameni povprečno 20,09 %, medtem ko za srednji dohodkovni razred (1-1,5 milijona SIT) ta delež znaša 16,02 %. S 14,23 % sledijo gospodinjstva v nižjem dohodkovnem razredu (0,5-1 milijona SIT). Najmanj pa namenijo za prehranjevanje zunaj gospodinjstva gospodinjstva z dohodkom pod 500.000 SIT (10,01 %). Kakor pri izobrazbi NG tudi tukaj z višjim dohodkom na člana gospodinjstva raste povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva.

Struktura gospodinjstva

V Sloveniji imajo najvišji povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva štiričlanska gospodinjstva (20,51 %). Dvočlanska imajo na drugi strani najnižjega (12,22 %), pri čemer jih samska gospodinjstva zelo malo presegajo (12,66 %).

Ostala gospodinjstva imajo podobne deleže, najvišjega gospodinjstva s 6 ali več člani (17,17 %). Tričlanska gospodinjstva namenijo povprečno za prehranjevanje zunaj gospodinjstva 16,96 %, medtem ko petčlanska 16,90 %.

Preglednica 6: Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva pri različnem številu članov gospodinjstva, 2001 (APG 2001, 2004; Lastni izračuni, 2005)

Št. članov gospodinjstva	Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva (v %)
1	12,66 %
2	12,22 %
3	16,96 %
4	20,51 %
5	16,90 %
6 ali več	17,17 %

Preglednica 7: Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva po številu otrok v gospodinjstvu, 2001 (APG 2001, 2004; Lastni izračuni, 2005)

Št. otrok v gospodinjstvu	Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva (v %)
0	13,90 %
1	18,63 %
2	19,55 %
3 ali več	16,50 %

Če gledamo število otrok v gospodinjstvu, imajo najvišji povprečni delež gospodinjstva z dvema otrokoma (19,55 %). Gospodinjstva z enim otrokom ne zaostajajo veliko (18,63 %), medtem ko imajo gospodinjstva s tremi ali več otroki že nižji povprečni delež (16,50 %) kot ostala gospodinjstva, ki imajo otroke. Opazno pa je tudi, da imajo gospodinjstva brez otrok nižji povprečni delež (13,90 %) v primerjavi z ostalimi gospodinjstvi.

Pri posameznem tipu gospodinjstva imajo najvišji povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva najmlajša samska gospodinjstva (24,53 %). S starostjo samskega gospodinjstva povprečni delež pada, tako da srednjeletna samska gospodinjstva dosegajo 17,22 %, medtem ko so najstarejša samska gospodinjstva na predzadnjem mestu (8,22 %). Vsa samska gospodinjstva namenijo povprečno za prehranjevanje zunaj gospodinjstva 12,66 %. Na drugem mestu so pari z dvema otrokoma, ki sta stara 18 ali manj (22,03 %), tesno mu sledijo pari z enim, prav toliko starim otrokom (20,86 %), medtem ko imajo pari s tremi ali več otroki povprečni delež 16,23 %. Gospodinjstva, katera sestavljajo par in najmanj en 18 ali manj let star otrok, namenijo povprečno 21,02 %. Najnižji povprečni delež dosegajo starejši pari brez otrok (7,57 %). Mlajši pari brez otrok imajo v primerjavi s slednjimi več kot dvakratno vrednost

(15,70 %). Če ne gledamo na starost, dosegajo gospodinjstva oz. pari brez otrok povprečni delež 11,61 %. Gospodinjstva, katera sestavljajo ena odrasla oseba z otrokom (otroki) z 18 ali manj leti, dosegajo povprečni delež 20,12 %, medtem ko imajo gospodinjstva s starejšimi otroki (nad 18 let) nižji delež - 13,49 %. Če primerjamo ostala gospodinjstva, imajo višji povprečni delež sorodstveno povezana (17,63 %) kot pa tista, katere najmanj en član ni v sorodu z ostalimi (15,15 %).

Preglednica 8: Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva pri različnih tipih gospodinjstev (2001 APG 2001, 2004; Lastni izračuni, 2005)

Tip gospodinjstva	Povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva (v %)
Samsko gospodinjstvo mlajše od vključno 30 let	24,53 %
Samsko gospodinjstvo (30-65 let)	17,22 %
Samsko gospodinjstvo nad 65 let	8,22 %
1 odrasla oseba z otrokom (ki) z 18 ali manj leti	20,12 %
Par brez otrok, starejši član ima 65 ali manj let	15,70 %
Par brez otrok, starejši član ima nad 65 let	7,57 %
Par z enim otrokom z 18 ali manj leti	20,86 %
Par z dvema otrokoma z 18 ali manj leti	22,03 %
Par s tremi ali več otroki z 18 ali manj leti	16,23 %
1 odrasla oseba oz. par z najmanj enim otrokom nad 18 leti	13,49 %
Ostala gospodinjstva - vsi so v sorodstvenem razmerju	17,63 %
Ostala gospodinjstva - eden ali več članov si niso v sorodu	15,15 %

Druge spremenljivke (geografske, sociokulturne) niso bile vključene v analizo iz več razlogov. Geografski podatki niso bili na voljo v bazi podatkov APG 2001 zaradi Zakona o varstvu osebnih podatkov. Z ustreznimi geografskimi podatki bi lahko prikazali povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva v urbanih in ruralnih naseljih. Prav tako bi nam omogočili analizo stanja oz. primerjavo v različnih območjih oz. regijah Slovenije. Sicer pa lahko na podlagi tujih študij sklepamo, da navadno višji povprečni delež dosegajo gospodinjstva, ki prebivajo v najbolj razvitih področjih države. Če vzamemo za pokazatelj razvitosti povprečno mesečno neto plačo za leto 2003, sta v Sloveniji najbolj razviti osrednjeslovenska (179.825 SIT) ter obalno-kraška regija (160.106 SIT). Na drugi strani sta najmanj razviti ter hkrati najmanjši potencial za trg prehranjevanja zunaj gospodinjstva pomurska (136.268 SIT) in koroška (141.434 SIT) regija (Statistični letopis Republike Slovenije 2004, 2004).

Tudi podatkov o etnični pripadnosti v APG 2001 ni bilo. Vendar zaradi ne prevelike etnične heterogenosti v Sloveniji ni potrebe oz. ne bi bilo veliko koristi od tovrstne analize. Le-te so bolj koristne v rasno nehomogenih državah, kot so ZDA in v Evropi Velika Britanija.

5 Primerjava s tujimi študijami

Rezultati analize prehranjevanja zunaj gospodinjstva v Sloveniji potrjujejo ugotovitve nekaterih tujih analiz, da delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva s starostjo NG upada. Pojavljajo pa se tudi izjeme pri posameznih starostnih segmentih, kot je bila pri nas mlajša »baby boom« generacija. V ZDA je rahlo odstopanje ravno obratno, namreč tam odstopa starejša »baby boom« generacija (Texans Top Spending List, 2000).

Le redke študije poročajo o večji razliki med spoloma NG (Kim, 2002, str. 44). V grški raziskavi (Mihalopoulos in Demoussis, 2001, str. 10) so poročali o večji razliki med spoloma, vendar ne pri NG. Tudi pri naši raziskavi obstaja občutna razlika, če opazujemo povprečni delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva pri moških in ženskih samskih gospodinjstvih. Moška namenjajo namreč veliko večji delež.

Slovenska raziskava je pokazala, da z višjo izobrazbo NG oz. višjim dohodkom (na člana gospodinjstva) gospodinjstva raste delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva. Tudi vse ostale tuje študije so potrdile, da je prehranjevanje zunaj gospodinjstva višje pri višjem dohodku gospodinjstva oz. izobrazbi NG.

Pri formalnem statusu NG je primerjava otežena zaradi ne dovolj natančne opredelitve le-tega v slovenski APG. Pri nas so na vrhu druge oblike dela (po pogodbi o delu, po avtorski pogodbi, za neposredno plačilo), ki se v tujini ne omenjajo. Za najpomembnejše potrošnike se v tujini poudarjajo uglednejši poklici (beli ovratniki) in samozaposleni, ki so pri naši raziskavi na drugem mestu.

Pri velikosti gospodinjstva so ugotovitve v naši analizi ravno v nasprotju z nekaterimi tujimi študijami, kjer imajo navadno najvišji delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva samska in dvočlanska gospodinjstva (slednja imajo v Sloveniji najnižji povprečni delež), nato pa z velikostjo gospodinjstva ta delež pada. Vzrok za takšno situacijo bi bil lahko v večjem poudarjanju oz. prilagajanju družinam z otroki s strani ponudnikov prehranjevanja zunaj gospodinjstva. V Sloveniji lahko v primerjavi s tujino primanjkuje manjšim gospodinjstvom (predvsem starejšim) prilagojenih ponudnikov. Tako kot poudarjajo v tujih študijah, je tudi v Sloveniji vidna razlika pri gospodinjstvih brez in z otroki, kjer višji povprečni delež dosegajo slednji. Tip gospodinjstva je težko primerjati s tujino zaradi različnih opredelitev le-tega v posameznih državah (raziskavah). V italijanski študiji (Montini, 2001, str. 10), kjer so opazovali delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva proti celotni porabi gospodinjstev, je ravno tako kot v naši analizi (mlajši od vključno 30 let) na prvem mestu mlajše samsko gospodinjstvo (pod 55 leti). Vendar problem primerjave ostaja zaradi različno opredeljenih starostnih mej.

Na podlagi predhodne analize stanja prehranjevanja zunaj gospodinjstva v Sloveniji lahko sklepamo, da obstajajo podobne ugotovitve pri posameznih spremenljivkah kot v razvitejših tujih državah. Izjema je spremenljivka strukture gospodinjstva, kjer netradicionalna (samska in dvočlanska) gospodinjstva dosegajo nižji povprečni delež prehranjevanja zunaj gospodinjstva v primerjavi z ostalimi gospodinjstvi kot v tujini.

6 Prehranjevanje zunaj gospodinjstva v prihodnosti

Eden od načinov okvirnega ocenjevanja prehranjevanja zunaj gospodinjstva v prihodnosti je vključitev ocene pričakovanih gibanj ključnih spremenljivk. Prva predpostavka je, da se bodo v bližnji prihodnosti značilnosti gospodinjstva gibale v isti smeri kot v zadnjih letih (desetletju). Potrebno pa je tudi predpostaviti, da bodo karakteristike gospodinjstva vplivale na obnašanje potrošnika (gospodinjstva) na enak način. Tako bodo na primer imela gospodinjstva z NG v štiridesetih letih enak način obnašanja pri potrošnji za prehranjevanje zunaj gospodinjstva v letu 2010 kot gospodinjstva z NG v štiridesetih letih v letu 2000.

Po podatkih Popisa prebivalstva, gospodinjstva in stanovanj za leto 1991 in 2002 se je med omenjenimi leti prebivalec Republike Slovenije v povprečju postaral za 3,6 leta, izboljšala se je njegova izobrazbena struktura (povečal se je strukturni delež prebivalstva z najmanj visokošolsko izobrazbo), zmanjšala povprečna velikost gospodinjstva (od 3,0 na 2,8) oz. povečal delež samskih in dvočlanskih gospodinjstev (Statistični letopis Republike Slovenije 2004, 2004). Ravno tako je viden upad števila otrok v gospodinjstvih ter strukturnega deleža samozaposlenih.

Dohodek gospodinjstev se v tujih študijah omenja kot najbolj ključna spremenljivka prehranjevanja zunaj gospodinjstva. Zato po eni strani lahko predpostavimo, da če se bo življenjski standard oz. razpoložljiv dohodek še naprej zviševal kot v zadnjih letih, se bo povečeval tudi delež, ki ga nameni gospodinjstvo prehranjevanju zunaj gospodinjstva. Prebivalstvo, kateremu kupna moč narašča, se bolj usmerja v nakup drugih dobrin (bolj luksuznih), medtem ko delež izdatkov za hrano upada. Pri tem moramo predpostaviti, da je prehranjevanje zunaj gospodinjstva bolj luksuzna dobrina kot prehranjevanje doma. Vendar smo še vedno lahko v dvomih pri napovedi nadaljnje rasti pomena prehranjevanja zunaj gospodinjstva zaradi naslednjih razlogov:

- a) vse večja konkurenca s strani trgovskih družb z »na pol pripravljenimi obroki« (Pogrej in pojej, Mizica pogrni se itn.);
- b) vse bolj se poudarja zdrav način prehranjevanja, pri čemer menimo, da se trg prehranjevanja zunaj gospodinjstva temu še vedno ni dovolj prilagodil in velja za bolj nezdrav način prehranjevanja kot prehranjevanje doma;
- c) na podlagi zgornjih ugotovitev je razvidno, da se bo v prihodnosti povečal delež tudi tistih slovenskih potrošnikov, ki v povprečju za prehranjevanje zunaj gospodinjstva namenjajo manj kot ostali (zreli trg, netradicionalna gospodinjstva). Zatorej bo prihodnje stanje prehranjevanja zunaj gospodinjstva v Sloveniji odvisno tudi od uspešnosti prilagoditve ponudnikov novi demografski strukturi potencialnih potrošnikov.

7 Sklep

Pri definiciji pojma prehranjevanja zunaj gospodinjstva smo se srečali z manjšimi težavami. Ne obstaja namreč enotna opredelitev in se pri posameznih virih razlikuje. Dodaten problem predstavlja vse bolj nejasna meja med ponudniki prehranjevanja zunaj gospodinjstva in ostalo konkurenco. Zato je potrebno pri mednarodnih primerjavah oz. raziskavah biti pozoren na opredelitev predmeta raziskave.

Ocena potrošnikovega obnašanja pri prehranjevanju zunaj gospodinjstva je zelo kompleksen proces, kjer ne delujejo samo cene in dohodek, kot je primer v tradicionalnih ekonomskih teorijah. Velik vpliv je tudi s strani potrošnikovih želja, potreb, demografskih značilnosti in njegovega socialnega in kulturnega okolja. V raziskavah o prehranjevanju zunaj gospodinjstva se poudarja predvsem vpliv demografskih smernic, ki pa se pri vplivu na obnašanje potrošnika velikokrat med seboj prepletajo oz. kombinirajo. Pri oceni stanja prehranjevanja zunaj gospodinjstva v Sloveniji nam je delo olajšalo dejstvo, da obstajajo že zbrani primarni podatki APG, ki tudi vsebujejo podatke o izdatkih za prehranjevanje zunaj gospodinjstva. Ker vprašalnik APG vsebuje podatke o demografskih ter ostalih značilnostih potrošnikov, nam je bila omogočena analiza stanja prehranjevanja zunaj gospodinjstva pri osnovnih ključnih spremenljivkah.

Analiza stanja prehranjevanja zunaj gospodinjstva v Sloveniji na podlagi izbranega vzorca je pokazala pri večini spremenljivk podobne tendence kot v tujih razvitih državah; višji delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva dosegajo gospodinjstva z mlajšim, bolj izobraženim NG in gospodinjstva z otroki in višjim dohodkom. Pripomnili bi še, da primerjava stanja prehranjevanja zunaj gospodinjstva v Sloveniji s stanjem v manj

razvitih državah ni možna, predvsem zaradi pomanjkanja objektivnih statističnih podatkov oz. virov informacij. Potrebno pa je opozoriti, da pri vplivu obnašanja potrošnika na prehranjevanje zunaj gospodinjstva še vedno obstajajo določene razlike med državami oz. trgi. Tako je na primeru Slovenije vidno odstopanje netradicionalnih gospodinjstev (samskih in dvočlanskih), če jih primerjamo z razvitimi tujimi državami. Zatorej morajo predvsem mednarodne verige ponudnikov prehranjevanja zunaj gospodinjstva, ki načrtujejo strategijo vstopa na določen trg oz. državo, podrobno preučiti vpliv demografskih in ostalih spremenljivk. Upoštevanje posebnosti posameznega trga so lahko ključne za uspeh določenega ponudnika.

Če predpostavimo, da je prehranjevanje zunaj gospodinjstva bolj luksuzna dobrina kot prehranjevanje doma, se bo ob rasti razpoložljivega dohodka povečeval tudi delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva v prihodnosti. Vendar postane ta ocena vprašljiva, če vzamemo v obzir vpliv demografskih smernic, ki so podobne po vsej Evropi, vendar vse ne kažejo v prid večjega pomena prehranjevanja zunaj gospodinjstva v Sloveniji: prebivalstvo se stara, gospodinjstva imajo vse manj članov, veliko je samskih ljudi in parov brez otrok. Ob vse večji konkurenci trgovskih družb in zdravstvene ozaveščenosti glede prehranjevanja je napoved še bolj tvegana. Če vzamemo v obzir, da so prehranjevalne navade dolgoročni trend, pa ne pričakujemo občutnejših sprememb v bližnji prihodnosti.

8 Literatura in viri

APG 2001 (CD-ROM). 27.1.2004.

Eastham Jane F., Sharples Liz, Ball Stephen D. 2001. Food Supply Chain Management. Oxford, Butterworth-Heinemann: 339 str.

Ham Sunny, Hwang Joyce H., Kim Woo Gon. 2004. Household profiles affecting food-away-from-home expenditures: A comparison of Korean and US households. *International Journal of Hospitality Management*, 23, 4: 363-379.

Household budget survey in the EU: Methodology and Recommendations for Harmonisation. 2003. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities: 217 str.

Interno gradivo SURS. 2005.

Kim Jung-Eun. 2002. The Impact of Economic and Socio-demographic Characteristics on the Decision to Eat Out: Whether to Eat out and Where to Eat Out. Columbus, The Ohio State University: 160 str.

Mihalopoulos Vasilis G., Demoussis Michael P. 2001. Greek Household Consumption of Food Away from Home (FAFH): A Microeconomic Approach. V: 71st EAAE Seminar-The Food Consumer in the Early 21 st Century, Zaragoza, 19-20 april. EAAE: 18 str.

Montini Anna. 2001. Food Away from Home and Household's Expenditure in Italy. V: 71st EAAE Seminar-The Food Consumer in the Early 21 st Century, Zaragoza, 19-20 april. EAAE: 13 str.

Statistični letopis Republike Slovenije 2004. 2004.

Stewart Hayden, Blisard Noel, Bhuyan Sanjib, Nayga M. Rodolfo, Jr. 2004. The Demand for Food Away from Home. Full-service or Fast Food? United States Department of Agriculture, Economic Research Service, Agricultural Economic Report, 829: 1-20.

Stewart Hayden, Yen Steven T. 2004. Changing household characteristics and the away-from-home food market: A censored equation system approach. *Food Policy*, 29, 6: 643-658.

Texans Top Spending List. 2000. Restaurants USA online.

<http://www.restaurant.org/rusa/magArticle.cfm?ArticleID=164> (22. jan. 2005).

Tršelič Ana. 2001. Analiza obnašanja gospodinjstev v Sloveniji v obdobju 1997-2000 (na podlagi podatkov APG). Delovni zvezki Urada za makroekonomske analize in razvoj, 10, 8: 63 str.

UK Foodservice Market Overview. 2004. IGD.

<http://www.igd.com/CIR.asp?menuid=67&cirid=110> (21. jan. 2005).

Življenjska raven, Slovenija, 9.9.2004. Statistične informacije. 2004. 260: 7 str.

Žnidaršič Erika, Hribar Nada, Božič Škafar Alenka, Zaletel Metka, Arnež Marta. 1999. Anketa o porabi v gospodinjstvih: Navodila za anketarje (metodološko gradivo). Ljubljana, SURS, 10: 92 str.

METODOLOŠKA POJASNILA

Ker ima APG kompleksen vzorčni načrt, analiza neuteženih podatkov ni pravilna. Vzorčne uteži dajejo nekaterim elementom v vzorcu večji relativni pomen kot drugim. Največkrat je uteževanje potrebno zato, ker so bili elementi izbrani z različnimi verjetnostmi (Kalton, Vehovar, 2001, str. 91). Kadar uporabljamo uteži se povprečje spremenljivke na gospodinjstvo izračuna na naslednji način (Interno gradivo SURS, 2005):

$$\frac{1}{n_j} \cdot \sum_{i=1}^{n_j} w_i y_i$$

kjer je w_i utež gospodinjstva, y_i vrednost spremenljivke, n_j je uteženo število gospodinjstev, za katera računamo povprečje (odvisen je od tega, ali izdelujemo tabelo za vsa gospodinjstva ali pa za katero od podskupin; npr. za dohodkovne razrede - potem je n_j enak velikosti tega razreda).

Če želimo razdeliti gospodinjstva na dohodkovne razrede, jih razdelimo na ustrezne dohodkovne razrede glede na njihov neutežen dohodek. Pri tem ena enota v vzorcu ne predstavlja enega gospodinjstva, ampak uteženo vrednost gospodinjstva. Zato znotraj razreda ne štejemo enot, ampak seštevamo uteži. Povprečja na gospodinjstvo po razredih se računa tako, da je število, s katerim delimo, enako uteženemu številu gospodinjstev v tem razredu (Tršelič, 2001, str. 20).

PRILOGA 1: Ocena porabljenih denarnih sredstev vseh gospodinjstev v Sloveniji in delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva od 1997-2002 na podlagi (APG Interno gradivo SURS, 2005; Lastni izračuni, 2005)

Referenčno leto APG	Potrošnja hrane in pijače (brez prehranjevanja zunaj gospodinjstva) (v SIT)	Prehranjevanje zunaj gospodinjstva (v SIT)	Delež izdatkov za prehranjevanje zunaj gospodinjstva (v %)
1997	346.126.439.968	77.771.281.079	18,35 %
1998	357.041.812.588	81.280.614.749	18,54 %
1999	356.994.984.562	83.857.309.526	19,02 %
2000	389.269.808.385	88.153.739.209	18,46 %
2001	413.313.484.301	96.837.468.538	18,98 %
2002	436.712.999.773	108.455.706.443	19,89 %